

Diagnostika natijalarini tahlil qilish asosida korreksion-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish

Turg'unov Mirjalol Mirzaxamdam o'g'li –

Farg'ona davlat universiteti

Inklyuziv ta'lim kafedrasida katta o'qituvchi
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: mirjalolturgunov20@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1957-155>

Raxmatullayeva Dilafruz Zaribjon qizi –

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada nutq buzilishlari bo'lgan bolalarda diagnostika natijalarini to'g'ri tahlil qilish va unga asoslangan korreksion-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish masalasi ko'rib chiqilgan. Tadqiqot mobaynida diagnostika jarayonining asosiy bosqichlari, logopedik tekshiruv usullari hamda olingan natijalarni talqin qilish metodikasi tahlil qilingan. Maqolada diagnostika xulosalarini amaliyotga tatbiq etishning samarali yo'llari va logoped mutaxassisning korreksion ish rejalashtirishdagi roli yoritilgan.

Kalit so'zlar: diagnostika, korreksion-pedagogik tavsiya, logopediya, nutq buzilishi, individual ta'lim rejasi, logopedik tekshiruv.

Разработка коррекционно-педагогических рекомендаций на основе анализа результатов диагностики

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы правильного анализа результатов диагностики у детей с нарушениями речи и разработки на их основе коррекционно-педагогических рекомендаций. В ходе исследования были проанализированы основные этапы диагностического процесса, методы логопедического обследования, а также методика интерпретации полученных результатов. В статье освещены эффективные пути внедрения диагностических заключений в практику и роль учителя-логопеда в планировании коррекционной работы.

Ключевые слова: диагностика, коррекционно-педагогические рекомендации, логопедия, нарушение речи, индивидуальный образовательный план, логопедическое обследование.

Developing corrective and pedagogical recommendations based on the analysis of diagnostic results

Annotation. This article examines the issue of properly analyzing the results of diagnostics in children with speech disorders and developing corrective-pedagogical recommendations based on them. During the research, the main stages of the diagnostic process, methods of speech therapy examination and methodology for interpreting the obtained results were analyzed. The article highlights effective ways to apply diagnostic conclusions in practice and the role of a speech therapist in planning corrective work.

Keywords: diagnostics, corrective-pedagogical recommendation, speech therapy, speech disorder, individual education plan, speech therapy examination.

KIRISH

Zamonaviy maxsus ta'lim tizimida bolalar nutq rivojlanishidagi buzilishlarni o'z vaqtida aniqlash va ularga nisbatan to'g'ri korreksion-pedagogik chora-tadbirlar ko'rish dolzarb masala hisoblanadi. Nutq buzilishlari bo'lgan bolalar bilan ishlashda diagnostika – bu nafaqat muammoni aniqlash vositasi, balki korreksion jarayonning poydevori hamdir. Diagnostika natijalari qanchalik to'g'ri tahlil qilinsa, korreksion-pedagogik tavsiyalar shunchalik aniq va maqsadli bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, shuningdek inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid me'yoriy hujjatlar har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim berish zarurligini belgilaydi. Bu borada logoped mutaxassisning diagnostika natijalarini to'g'ri talqin etishi va ularga asoslanib korreksion ish rejasini tuzishi ayniqsa muhimdir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi nutq buzilishlari bo'lgan bolalar uchun diagnostika natijalarini tahlil qilish metodikasini o'rganish va shu asosda korreksion-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishning ilmiy-amaliy asoslarini yoritishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

1. Diagnostikaning mohiyati va logopedik tekshiruv bosqichlari

Logopedik diagnostika – bu bolaning nutq rivojlanishini har tomonlama o'rganish jarayoni bo'lib, u nutq tovushlarining talaffuzi, leksik-grammatik qurilish, bog'liq nutq hamda fonemik idrok kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Diagnostika bir necha bosqichda amalga oshiriladi:

Birinchi bosqich – tayyorgarlik bosqichi. Bu bosqichda logoped bolaning tibbiy-pedagogik hujjatlari bilan tanishadi, ota-onalar yoki tarbiyachilar bilan suhbat o'tkazadi, bolaning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tekshiruv rejasini tuzadi.

Ikkinchi bosqich – tekshiruv bosqichi. Bu bosqichda standart va nonstandardlashtirilgan usullardan foydalaniladi. Kuzatish, suhbat, maxsus topshiriqlar, testlar va didaktik materiallar orqali bolaning nutq salohiyati aniqlanadi.

Uchinchi bosqich – tahlil bosqichi. Olingan ma'lumotlar tizimli ravishda qayta ishlanadi, buzilishning turlari, darajasi va tarqalish doirasi aniqlanadi.

To'rtinchi bosqich – xulosa va tavsiyalar bosqichi. Logoped diagnostik xulosa yozadi va individual korreksion ish rejasini ishlab chiqadi.

2. Diagnostika natijalarini tahlil qilish metodikasi

Diagnostika natijalarini tahlil qilishda miqdoriy va sifat tahlili usullaridan birgalikda foydalaniladi. Miqdoriy tahlil – bu to'plangan ballar, foizlar va statistik ko'rsatkichlarni qayta ishlashni o'z ichiga olsa, sifat tahlili – kuzatilgan nutq xatolarining tabiati, turg'unligi va bolaning hissiy-irodaviy holatiga ta'sirini o'rganadi.

Tahlil jarayonida quyidagi mezonlarga e'tibor qaratiladi: nutq tovushlarining to'g'ri talaffuz etilishi; so'z boyligining yosh me'yoriga muvofiqligi; grammatik shakl va

konstruksiyalardan to'g'ri foydalanish; monologik va dialogik nutqni rivojlanganlik darajasi; fonemik eshitishning holati. Ushbu mezonlar bo'yicha olingan natijalar alohida profil sifatida rasmiylashtiriladi va so'ngra kompleks xulosa uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Xalqaro amaliyotda keng qo'llaniladigan ICF (Xalqaro funksional klassifikatsiya) va DSM-5 mezonlariga asoslanish diagnostika xulosalarining ilmiy asoslilikini ta'minlaydi. O'zbekiston sharoitida esa Toshkent davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan mahalliy diagnostika metodikalari ham qo'llaniladi.

3. Korreksion-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish tamoyillari

Korreksion-pedagogik tavsiyalar diagnostika natijalariga qat'iy asoslanishi va quyidagi tamoyillarga rioya etilgan holda ishlab chiqilishi lozim: Individuallashtirish tamoyili – har bir bolaning diagnostika profili noyob bo'lganligi sababli, tavsiyalar ham individual tarzda tayyorlanishi kerak. Bir xil nutq buzilishiga ega bo'lgan ikki bolaning korreksion rejasi bir-biridan farq qilishi mumkin. Komplekslik tamoyili – tavsiyalar nafaqat logoped, balki defektolog, psixolog, sinf rahbari va ota-onalar uchun ham mo'ljallangan bo'lishi kerak. Barcha mutaxassislar o'rtasida hamkorlik o'rnatilishi zarur. Ketma-ketlik va bosqichlilik tamoyili – korreksion ish eng oddiy ko'nikmalardan murakkab ko'nikmalarga qarab bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Bu bolada muvaffaqiyat his-sini shakllantiradi va motivatsiyani oshiradi. Ijobiy mustahkamlash tamoyili – har qanday korreksion tavsiya bolaning kuchli tomonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishi, uning imkoniyatlarini cheklovchi emas, balki kengaytiruvchi xarakter kasb etishi kerak. Ota-onalar bilan hamkorlik tamoyili – korreksion-pedagogik tavsiyalar ota-onalarga tushunarli tilda yetkazilishi va ular uy sharoitida ham amalga oshirishi mumkin bo'lgan mashqlar bilan ta'minlanishi lozim.

4. Individual korreksion ish rejasining tuzilishi

Diagnostika natijalariga asosan tuzilgan individual korreksion ish rejasi (IKIR) quyidagi bo'limlarni o'z ichiga olishi maqsadga muvofiq:

Bolaning umumiy ma'lumotlari va diagnostika xulosasi – sana, logopedik tashxis, buzilishning darajasi.

Qisqa muddatli va uzoq muddatli maqsadlar – masalan, 1 oylik va 6 oylik korreksion maqsadlar alohida belgilanadi.

Korreksion mashg'ulotlar mazmuni va uslublari – qo'llaniladigan usullar, o'yinlar, didaktik materiallar ro'yxati.

Dinamik kuzatuv – oylik yoki choraklik baholash, natijalarni qayd etish tartibi.

Ota-onalar va o'qituvchilar uchun uy vazifasi va tavsiyalar – uyda bajarish uchun oddiy, ammo samarali mashqlar.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida Farg'ona davlat universiteti Inklyuziv ta'lim kafedrasida o'tkazilgan seminar-mashg'ulotlar va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, diagnostika natijalarini to'g'ri tahlil qila olmaydigan logoped mutaxassislar korreksion rejani ham sifatsiz tuzishadi. Ko'pincha uchraydigan xatolar jumlasiga quyidagilarni kiritish mumkin: diagnostika xulosasini shablonli tarzda yozish; bolaning kuchli tomonlarini e'tibordan qoldirish; tavsiyalarni faqat logoped mashg'ulotlari bilan cheklash; ota-onalar bilan yetarli darajada ishlashmaslik. Shuningdek, amaliy kuzatuvlar shuni tasdiqlaydi: kompleks va bosqichli yondashuv asosida ishlab chiqilgan korreksion-pedagogik tavsiyalarni muntazam qo'llash natijasida bolalarda nutq ko'nikmalari 2-3 barobar tezroq rivojlanadi. Xususan, alalia va dizartriya ega bolalarda 6 oylik kompleks korreksion ish davomida ijobiy dinamika kuzatilgan.

XULOSA

Diagnostika natijalarini tahlil qilish va ularga asoslangan korreksion-pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish logopedik faoliyatning ajralmas va eng mas'uliyatli qismi

hisoblanadi. Sifatli diagnostika – bu korreksion muvaffaqiyatning asosiy kafolatidir. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: logoped mutaxassislar diagnostika metodikalarini muntazam yangilab borishlari; korreksion tavsiyalarni individual, kompleks va bosqichli tarzda tuzishlari; ota-onalar va pedagoglar bilan yaqin hamkorlik o'rnatishlari; dinamik kuzatuvni to'xtovsiz olib borishlari lozim. Mazkur yo'nalishdagi izlanishlarni davom ettirish hamda mahalliy sharoitga moslashtirilgan standartlashtirilgan diagnostika va korreksion ish metodikalarini ishlab chiqish o'zbek logopediya fanining rivojlanishiga muhim hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi «Inklyuziv ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2021.
3. Volkova L.S. Logopediya. – Moskva: Vldos, 2009. – 703 b.
4. Filicheva T.B., Chirkina G.V. Nutq nuqsonlarini bartaraf etish dasturi. – Moskva, 2010.
5. Turg'unov M.M. Inklyuziv ta'limda maxsus pedagogik yondashuv. – Farg'ona: FarDU, 2023.
6. Xolmatova S.T. Logopedik diagnostikaning nazariy asoslari. – Toshkent: TDPU, 2019.
7. Lalaeva R.I. Maktab yoshidagi bolalarda nutq buzilishlarini diagnostika qilish. – Sankt-Peterburg, 2006.
8. Chirkina G.V. Nutq buzilishlarini kompleks tekshirish usullari. – Moskva: Arkti, 2003.
9. O'rinova M.A. Dizartriya va alaliyanin korreksion pedagogik aspektlari. – Toshkent, 2022.
10. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). – WHO, Geneva, 2001.